

Molodychenko V. V., Gapotij V. D. Jurisprudence as ideological discipline of the educational process in the universities of Ukraine.

The article as a unifying concept society and the nation proclaimed the rights and freedoms of the individual as a value requires civilized forms of protection.

Keywords: law as a value, legal education, law, higher education, legal ideology, national idea.

Тимків Я. І.

ДИНАМІКА ДЕКЛАРОВАНИХ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ПРОВІДНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ (1998-2007 РР.)

Стаття присвячена зовнішній політиці українських партій та їх зовнішньополітичним пріоритетам, задекларованим у передвиборчих програмах. Проаналізовано період з 1998 по 2007 роки, виокремлено основні тенденції динаміки зовнішньополітичних пріоритетів на основі відсотків голосів, відданих окремим партіям чи передвиборчим блокам.

Ключові слова: Україна, зовнішньополітичні пріоритети, політичні партії.

Зовнішня політика становить певний інтерес не лише для дипломатів, політиків чи фахівців-міжнародників, але й для простого населення. Про це, зокрема, свідчать результати загальнонаціонального комплексного соціологічного дослідження, проведеного Центром Разумкова в 2002 році, тобто у період розгортання передвиборчої боротьби. У ході опитування виявилось, що зовнішньополітичні позиції партій та блоків матимуть певне значення для більшості громадян (65,7%) при голосуванні на парламентських виборах 2002 року, у тому числі для 19,4% респондентів вони стануть визначальними [4].

Важливо “влловити” зовнішньополітичні пріоритети українських партій та зробити певні прогнози щодо зовнішньої політики України, основних векторів її розвитку у майбутньому, адже віддаючи свій голос за ту чи іншу політичну формацію, виборець голосує і за ті норми, принципи та наміри внутрішньо- та зовнішньополітичної діяльності, що зафіксовані в її передвиборчому документі.

Однак аналізу динаміки зовнішньополітичних пріоритетів українських партій та їх впливу на формування зовнішньої політики

України немає у підручниках з політології, наукових працях чи монографіях. У своїх наукових розвідках з цього питання ми спиралися на аналітичні джерела різного роду, зокрема на дослідження Центру Разумкова, на матеріали журналу “Національна безпека та оборона”, а також на установчі документи, передвиборчі програми та “дорожні карти” кожної із партій, виступи партійних лідерів та представників партій у Верховній Раді України.

Отже, метою статті є аналіз тенденцій розвитку зовнішньополітичних пріоритетів українських партій та блоків, що перемогли на виборах до парламенту протягом 1998-2007 років.

Для досягнення поставленої мети у статті відображено реалізацію наступних завдань:

– опис методології аналізу динаміки зовнішньополітичних пріоритетів, декларованих провідними українськими партіями в період 1998-2007 рр.;

– укладання візуального графіку – динаміка зміни суспільної підтримки принципів та пріоритетів зовнішньої політики українських партій протягом 1998-2007 рр.;

– аналіз основних засад зовнішньої політики, задекларованих у програмах партій та блоків, що перемагали на виборах 1998-2007 рр.

Для потреб дослідження було виокремлено основні принципи та напрями зовнішньої політики з програм українських партій, що перемагали на виборах протягом 1998-2007 рр., присвоюючи тому чи іншому принципу значення у відсотках, що дорівнює тій кількості голосів у відсотках, яку набрала політична сила, яка декларує певний зовнішньополітичний пріоритет. Для прикладу у таблиці 1 наведено результати виборів 2007 року.

Таблиця 1

Громадська підтримка декларованих зовнішньополітичних пріоритетів на виборах до ВРУ у 2007 р.¹

<i>Напрями зовнішньополітичних пріоритетів партій</i>	<i>Партія/ виборчий блок</i>	<i>Сума (%) голосів, відданих за партії чи блоки</i>
Багатовекторність зовнішньополітичних відносин	ПР+БЮТ	65,08%
Позаблоковість	ПР+КПУ+Блок Литвина	43,72%
Європейська інтеграція	НУНС	14,15%

¹ Джерело: власний аналіз за даними <http://www.cvk.gov.ua>

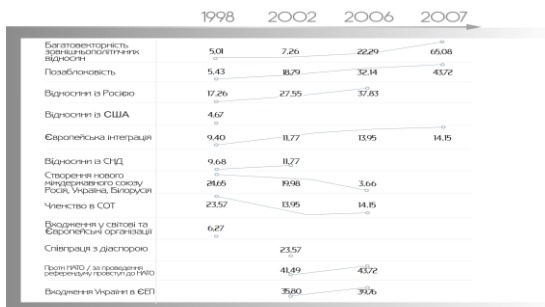
<i>Напрями зовнішньополітичних пріоритетів партій</i>	<i>Партія/ виборчий блок</i>	<i>Сума (%) голосів, відданих за партії чи блоки</i>
Членство в СОТ	НУНС	14,15%
Входження України в ЄСР	ПР+КПУ	39,76%
Проти НАТО/за проведення референдуму про вступ до НАТО	ПР+КПУ+Блок Литвина	43,72%

У результаті аналізу передвиборчих програм партій були виокремлені зовнішньополітичні інтереси та пріоритети, які в тій чи іншій мірі присутні у програмах партій у більшості передвиборчих кампаній, які відбувались протягом 1998-2007 рр., тобто повторювалися хоча б два рази. Це дозволило скласти графік динаміки зміни суспільної підтримки принципів та пріоритетів зовнішньої політики українських партій протягом цих років.

Потрібно також зробити поправку на те, що вирішальним для виборця в Україні у більшій мірі є присутність тих чи інших членів партії або виборчого блоку, загальні принципи, що їх декларує виборчий суб'єкт, а вже в дещо меншій мірі виборець звертає увагу на програмні документи і тексти передвиборчих програм. Проте цей аналіз дає нам можливість прослідкувати загальні тенденції, що присутні в українському політичному дискурсі.

Графік 1

Динаміка зміни суспільної підтримки принципів та пріоритетів зовнішньої політики українських партій (протягом 1998-2007 рр.)²

² Джерело: власний аналіз за даними <http://www.cvk.gov.ua>

Отже, опрацювавши передвиборчі програми партій та блоків, що перемогли на виборах 1998-2007 років та репрезентували інтереси громадян України в парламенті, можемо легко помітити, що серед основних засад зовнішньої політики всі партії не залежно від політичної орієнтації у тій чи іншій формі декларують наступне: мирне співіснування, недоторканість кордонів, неприпустимість порушення суверенітету, дотримання норм міжнародного права, невтручання у внутрішні справи, взаємовигідне співробітництво, запобігання конфліктам та вирішення їх без застосування сили, загалом миролюбний характер зовнішньої політики держави за умови підпорядкування такої політики національним інтересам України.

Однак такій принциповій умові пріоритету національних інтересів відповідає зовсім різне і неоднотайне їх бачення. Фактично кожна з партій має власне розуміння національних інтересів, яке, зокрема, значно залежить від її політичного спрямування. Тому скласти комплексне уявлення про національні інтереси України у зовнішньополітичній сфері із передвиборчих програм партій практично неможливо.

У передвиборчих програмах знайшли своє відображення також і такі міжнародні проблеми сучасності, як боротьба з тероризмом та екстремізмом, створення колективних систем безпеки, запобігання міжгетнічним конфліктам, протидія розповсюдження зброї масового знищення, глобальні екологічні проблеми.

До основних принципів зовнішньої політики, задекларованих у програмах партій та блоків, можуть бути зараховані **принцип багатовекторності та принцип позаблоковості**. Принцип багатовекторності присутній у програмах партій, починаючи з 1998 року. Якщо прослідкувати динаміку його підтримки суспільством, то помітно, що ця підтримка активно зростає, особливо з 2002 року, значно випереджаючи всі інші пріоритети зовнішньої політики. Це можна пояснити різними факторами: географічними, політичними, суспільними тощо. Що стосується географічного фактору, то тут, мабуть, всі знають про складне геополітичне становище України, адже вона є своєрідною буферною зоною на межі між Європейським Союзом та Росією, і будь-які кроки в бік одного із сусідів обов'язково призводять до погіршення відносин з іншим. У випадку з політичними та соціальними факторами багато партій та блоків намагаються уникати чіткої орієнтації на Схід чи на Захід, зважаючи на регіональні та геополітичні відмінності населення України, сподіваючись, що таким чином вони отримають більше голосів на свою підтримку. На це також вказують аналітики з центру

Разумкова: "...партії і блоки, яких можна віднести до правих і правочентристських (Блок "Наша Україна", Блок Юлії Тимошенко) та лівих і лівоцентристських (КПУ, СПУ), уникають у передвиборних програмах чіткого позиціонування в координатах Схід-Захід... Центристські партії і блоки або врівноважують східний і західний напрями зовнішньої політики (Блок "За Єдину Україну", СДПУ(о)), або обмежуються декларацією основних засад і принципів зовнішньої політики (Блок Демократична партія України – партія "Демократичний союз"), чи зовсім вилучають з передвиборних програм зовнішньополітичну проблематику ("Жінки за майбутнє")" [4].

Що стосується позаблоковості або участі України у воєнно-політичних блоках, то лише незначна частина партій чітко не визначають своє ставлення до участі України у воєнно-політичних блоках. Переважна ж більшість підтримують або позаблоковий статус, або негайне чи поступове входження України до існуючих воєнно-політичних об'єднань. Як показує графік, підтримка позаблоковості як пріоритету зовнішньої політики України активно і рівномірно зростає від виборів до виборів. Також простежується певна залежність позицій партій щодо цього питання від їх політичної орієнтації. Так, підтримка позаблокового статусу України притаманна переважно партіям центристського спрямування (Партія зелених, СДПУ(о), Партія регіонів, Блок Литвина), тоді як серед партій право- чи лівоцентристського спрямування переважають протилежні позиції. При цьому праві підтримують орієнтацію України на НАТО, а ліві – на систему колективної безпеки СНД (Ташкентський договір). Окремо варто наголосити на тому, що з кожним роком вступ України до НАТО як один із основних напрямів державної політики, затверджений зокрема, в Законі "Про основи національної безпеки", набуває все більшої політичної гостроти. І хоча в цьому Законі вступ до НАТО прописаний як стратегічне завдання України, політичні сили все рівно раз у раз піднімають це питання. Не винятком стали і передвиборчі програми, зокрема Партії регіонів, Соціалістичної та Комуністичної партій України. І якщо перші дві наполягають на проведенні Всеукраїнського референдуму з цього питання, то комуністи виступають категорично проти вступу України до цього воєнно-політичного блоку. Цікавою є позиція Блоку Литвина з цього питання: в передвиборчій програмі цієї сили питання НАТО не згадано взагалі, проте вказано, що "питання вступу України до міжнародних організацій вирішуватиметься лише за результатами всеукраїнських референдумів" [2]. Виходить, що блок боявся чітко вказати свою позицію, залишивши собі простір для маневру а виборцям –

можливість читати між рядків.

Положення щодо розвитку двосторонніх відносин містять практично всі програми партій. Деякі партії визначають і певні пріоритетні напрямки в розвитку цієї форми співробітництва між країнами. Їх узагальнення дозволяє виокремити такі напрямки розвитку двосторонніх відносин України:

– *відносини з Росією*. Серед партій немає жодної, яка б виступала проти прагматичних та взаємовигідних відносин з Російською Федерацією. Відмінності ж полягають лише в рівнях та механізмах співпраці. Ряд партій визначають відносини з Росією як пріоритетні, це, зокрема, ліві та лівоцентристські партії (КПУ, СПУ), деякі вказують на “стратегічне партнерство” (“За Єдину Україну”, Партія регіонів, СДПУ(о)). Праві та правоцентристські партії дотримуються визначення відносин між Росією та Україною як “дружніх” або ж зовсім не згадують про них, даючи зрозуміти, що вони не входять до їх списку зовнішньополітичних пріоритетів. Як покаже графік, підтримка пріоритету розвитку двосторонніх стосунків з Росією як одного з основних пріоритетів зовнішньої політики України стабільно зростала з 1998 до 2006 року. Натомість у програмах партій та блоків на виборах 2007 року цей пріоритет самостійно не був відображений, будучи втіленим частково у пріоритетах політики багатовекторності та членства України в ЄСП.

– *відносини зі США*. Про пріоритетність стосунків з цією впливовою країною відверто було заявлено лише на виборах 1998 року Всеукраїнським об’єднанням “Громада”, представники якого таке співробітництво назвали стратегічним. Це, зокрема, відображено точкою на графіку. У подальші ж роки цей напрямок двосторонніх відносин був відсутній у програмах блоків та партій, що перемагали на виборах. Це можна пояснити тими ж соціальними та геополітичними причинами, про які йшлося на початку статті.

– *відносини з країнами певних регіонів світу*. Позиції щодо цього напрямку зовнішньополітичних пріоритетів у програмах партій та блоків, що перемагали на виборах, практично відсутні. Проте якщо розглядати програми кожної з партій, що йшла на вибори того чи іншого року у складі блоків політичних сил (за інформацією журналу “Національна безпека та оборона”, № 2, 2002 р.), то досить помітною є увага частини партій до розвитку стосунків з країнами Східної Азії (КУН, УНР, ДемПУ, ЖЗМ, ВУ, Батьківщина), Близького Сходу (КУН, УНР, ДемПУ, ЖЗМ), Африки (ЖЗМ) [5].

Аналіз *відносин з міжнародними організаціями* встановлює, що розвиток співпраці України з міжнародними організаціями

відзначено в більшості передвиборчих програм. Серед цих організацій названі структури як універсального, так і регіонального характеру.

Коли мова йде про *універсальні міжнародні організації*, то серед них найчастіше згадують ООН, ЮНЕСКО та МВФ. Якщо співпрацю з двома першими підтримують партії різного політичного спрямування, то співпрацю з останньою різко засуджують партії лівого спрямування (КПУ та блок Наталії Вітренко). Окремої уваги заслуговують відносини України із Світовою Організацією Торгівлі. Входження України у цю організацію як головний пріоритетний напрямок зовнішньої політики України активно відстоював блок “Наша Україна” (“Наша Україна – Народна Самооборона”) та Президент України Віктор Ющенко. Як показує графік, підтримка цього напрямку, починаючи з 2002 року, значно знизилась у 2006-му та дещо зросла у 2007 році, проте це більше пов’язано із електоральною підтримкою НУНС як політичної сили загалом, адже відсоткові відношення, зображені на графіку, насправді відображають рівень підтримки не власне зовнішньополітичного пріоритету, а політичної сили, що його декларує та відстоює. Повертаючись до СОТ, хочеться наголосити, що Україна таки вступила до СОТ у 2008 році, що могло б тлумачитися виборцями як здобуток саме НУНС на зовнішньополітичній арені.

Що стосується *регіональних організацій*, зауважимо, що найбільш часто згадуваними в партійних програмах є ЄС, СНД та СЕП. Саме з приводу цих організацій існують найбільш відмінні позиції партій, що належать до різних секторів політичного спектру.

Щодо *Європейського Союзу*, то вступ України до ЄС декларують такі партії: НРУ, НДП, НУ-НУНС, Батьківщина. Програми партій політичного центру містять більш обтічні формулювання на кшталт: “Україна – європейська країна... Її майбутнє нерозривно пов’язане з Європою” [1], “Планомірно вести Україну до європейської інтеграції” [3] тощо. Як зображено на графіку, підтримка пріоритету європейської інтеграції потрохи, але стабільно зростає. Спершу цей напрям здійснення зовнішньої політики декларували Народний Рух України та блок “За Єдину Україну”, а згодом блок “Наша Україна” (“Наша Україна – Народна Самооборона”) помістив його у центр своїх зовнішньополітичних пріоритетів на рівні зі вступом України до СОТ, домагаючись від ЄС спершу якнайшвидшого набуття асоційованого членства, а згодом замінивши його на створення зони вільної торгівлі та спрощення вівозного режиму. Проте жодні із цих декларацій та намірів ще досі остаточно не втілені в життя.

Співдружність Незалежних Держав та ставлення до участі

України в ній залежить від політичної орієнтації партії. Якщо певні політичні партії переважно правоцентристського характеру виступають за негайний вихід з СНД, то ліві натомість охочіше поглиблювали б цю співпрацю аж до приєднання України до Ташкентського Договору та відродження Союзу “на новій основі”. У той самий час партії центристського спрямування демонструють більш помірковані позиції, наголошуючи на необхідності розширення співробітництва, розвитку та оптимізації відносин [5]. Тематика відносин Україна – СНД здобула своє продовження у векторі Україна – Єдиний Економічний Простір (ЄЕП). Це, зокрема, відображено у програмах партій на виборах 2006-2007 років та яскраво видно на графіку, де лінія підтримки напрямку СНД обривається у 2002 році, фактично перетворюючись у нову лінію (Україна – ЄЕП) у 2006-2007 рр.

Таким чином, проаналізувавши динаміку зовнішньополітичних пріоритетів українських партій протягом 1998-2007 років, можна зробити декілька висновків.

Переважаюча більшість партій та блоків не внесли до передвиборчих програм ті положення власних довгострокових програм, у яких чітко формулюються їх позиції стосовно пріоритетів зовнішньополітичної діяльності в координатах Схід-Захід, ставлення та наміри стосовно конкретних держав і міжнародних організацій. Така обмеженість може бути обґрунтована стислим обсягом передвиборчих програм (відповідно до Закону України “Про вибори народних депутатів України” обсяг передвиборчої програми політичної партії (блоку) не може перевищувати 7800 друкованих знаків). Проте це може бути не єдиним поясненням. Це також може бути результатом компромісу серед членів блоків (партій). З одного боку, це свідчить про здатність партій йти на компроміс при блокуванні, а з іншого – це говорить про пріоритетність інших напрямів (економічних та внутрішньополітичних) стосовно питань зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Прослідковуючи динаміку головних пріоритетів зовнішньої політики партій у 1998-2007 рр., легко помітити, що принцип багатовекторності зовнішньополітичних відносин лідирує серед інших принципів та напрямків. Перш за все це можна пояснити різними політичними орієнтаціями українського населення, зокрема в координатах Схід-Захід, та бажанням українських партій відповідати вподобанням усіх груп: тих, що орієнтуються на східний вектор розвитку зовнішньої політики України (переважно населення Східної та Південної України), та тих, які бачать Україну частиною

Європейського Союзу (мешканці Західної України, а також мешканців центральної України, які в силу свого географічного розташування зазвичай дотримуються позиції нейтралітету). Отже, у своїх програмах партії та блоки виступають за рівнозначний розвиток відносин України в напрямку як Сходу, так і Заходу.

Усе більшої гостроти набуває питання позаблоковості у здійсненні зовнішньої політики України. Це питання, починаючи з 1998 року, присутнє у програмах партій на всіх передвиборчих перегонах. З кожним роком цей принцип здобуває все більшої підтримки серед населення, хоча і не без допомоги політиків, що спеціально його загострюють (особливо це стосується питання вступу України до НАТО чи ОДКБ) з метою отримання політичних дивідендів.

Питання формування двосторонніх відносин України з іншими країнами на міжнародній арені поступово відійшло на другий план, поступившись питанню євроінтеграції, проведення референдуму щодо вступу до НАТО, членства в СОТ та ЄСП та іншим глобальним напрямкам розвитку зовнішньої політики України. Скоротився також і перелік стратегічних партнерів України у програмах політичних партій.

Зважаючи на те, що у парламентських виборах 2012 року участь політичних блоків заборонена, можемо спрогнозувати, що ключові політичні партії, особливо у випадку поглинання та об'єднання, будуть досить розмиті і нейтрально представляти зовнішньополітичні пріоритети, надалі використовуючи терміни “нейтралітет”, “позаблоковість”, “багатовекторність” у своїх виборчих програмах. З огляду на свою популярність “європейський” напрямок зовнішньої політики також буде присутній майже в усіх (за винятком лівих) політичних партіях. Проте чи стане зовнішньополітичний пріоритет як складова цілісної політичної програми вирішальним у виборця у день голосування, залежить від якості самого пріоритету, співпадання декларацій і подальшої реалізації пріоритетів у історії існування партії. Хоча, безумовно, на сьогодні для виборця в першу чергу постане питання якості кандидатів (персоналій) у виборчих списках партій. У будь-якому разі осінні вибори 2012 року стануть джерелом вже наступних наукових досліджень розвитку програм політичних партій і електоральних вподобань українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Передвиборна програма блоку “За єдину Україну!” [Електронний ресурс]: – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v>.
2. Передвиборна програма Виборчого блоку політичних партій “Блок Литвина” [Електронний ресурс]. – 2007. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>.
3. Передвиборна програма Партії регіонів [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P001>
4. Чалий В. Зовнішньополітична сфера в передвиборних програмах партій і блоків // Національна безпека і оборона. [Електронний ресурс]. – 2002. – № 2. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/journal.php?y=2002&cat=73>
5. Чалий В. Питання зовнішньої політики в програмах політичних партій // Національна безпека і оборона. [Електронний ресурс]. – 2002. – № 2. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/journal.php?y=2002&cat=73>.

Тымків Я. І. Динамика задекларированных внешнеполитических приоритетов ведущих украинских партий (1998-2007 гг.).

Статья посвящена внешней политике украинских партий и их внешнеполитическим приоритетам, задекларированным в предвыборных программах. Проанализирован период с 1998 по 2007, выделены основные тенденции динамики внешнеполитических приоритетов на основе процентов голосов, отданных отдельным партиям или предвыборным блокам.

Ключевые слова: Украина, внешнеполитические приоритеты, политические партии.

Тymkiv Y. I. The dynamics of foreign policy priorities declared by leading Ukrainian parties 1998-2007 yy.

This article is dedicated to the foreign policy of Ukrainian parties and their foreign policy priorities, declared in the election programs. The period between 1998 and 2007 was analyzed, and the main trends of the dynamics of foreign policy priorities, based on percent of votes devoted to individual parties or electoral blocs was singled out.

Keywords: Ukraine, foreign policy priorities, political parties.